

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Наслов дисертације: Латентна суицидност код зависника од психоактивних супстанци

Кандидат: Мр Данијела Будиша

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију 07.09.2012. Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>Др Весна Гаврилов-Јерковић, ванредни професор за научну област Психологија, изабрана у звање 28.05.2009. Филозофски факултет у Новом Саду. Ментор.</p> <p>Др Јелена Шакотић-Курбалија, доцент за научну област Психологија, изабрана у звање 15.03.2012. Филозофски факултет у Новом Саду. Председник Комисије</p> <p>Др Никола Вучковић, редовни професор за научну област Психијатрија, изабран у звање 21.05.2003. Медицински факултет у Новом Саду. Члан Комисије</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: мр Данијела (Симо) Будиша</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 24. 09. 1977., Јајце, Босна и Херцеговина</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, студијски програм за психологију, дипломирани психолог</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија Пријављена докторска дисертација у децембру 2009. на Одсеку за психологију Филозофског факултета у Новом Саду.</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Магистарски рад из области клиничке психологије под насловом: "Релације трансакционо-аналитичких концепата забрана, рекет-осећања и егзистенцијалних позиција код клиничке и неклиничке популације" одбраћен 10. јуна 2009. године.</p>
6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Психологија
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Латентна суицидност код зависника од психоактивних супстанци

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Дисертација има 261 страну, садржи 11 поглавља, 15 слика, 53 табеле, 297 референци и 7 прилога.

Поред резимеа на српском и енглеском језику дисертацију чине следећа поглавља:

- Увод (5-6 стр.)
- Теоријски део (7-106 стр.). Теоријски део садржи 6 поглавља: Поглавља дисертације су: Суицидност (у коме су приказани извршени суицид, његова веза са психијатријским поремећајима, социо-демографским и биолошким факторима, телесним болестима, као и нефаталне форме суицида), Индиректно аутодеструктивно понашање (где је наведена дефиниција индиректне аутодеструктивности, разлике индиректне и директне аутодеструктивности, индиректна аутодеструктивна понашања и остала ризична понашања, злоупотреба и зависност од психоактивних супстанци као вид индиректне аутодеструктивности и друге форме индиректног аутодеструктивног понашања), Зависност од психоактивних супстанци (у овом поглављу су дискутовани основни појмови и различити облици коришћења супстанци, епидемиологија коришћења психоактивних супстанци, класификаторни аспект зависности од психоактивних супстанци, етиологија, коморбидитет, зависност од хероина и алкохола, психичке, бихејвиоралне и телесне последице зависности од хероина и алкохола), Психоактивне супстанце и суицидност (где је приказан однос зависности од дрога, алкохола и суицидности, као и фактори који повећавају инциденцу суицидности код зависника), Трансакциони теоријски модел (садржи детаљан приказ трансакционо-аналитичких концепата који су у литератури повезивани са проблемом зависности - Скрипт, елементи Скрипта, Скриптна матрица, минискрипт, животне/егзистенцијалне позиције, Симбиоза, пасивно понашање, отписивање, грандиозност, редефинисање, затим концепт референтног оквира, рекет-осећања, Игара. Обрађени су и суицидност и зависност у Трансакционо-аналитичком моделу, и на крају је продискутована емпиријска потпора наведених концепата), Завршни коментар (у коме је направљена кратка синтеза теоријских разматрања индиректног аутодеструктивног понашања и зависности од психоактивних супстанци).
- Емпиријски део (107-195 стр.) у којем су садржане следеће целине: предмет, проблем и циљеви истраживања, нацрт и варијабле, инструменти, хипотезе, опис узорка и процедура истраживања статистичка обрада података, приказ, анализа и дискусија добијених резултата, завршна дискусија резултата (уз критички остврт, значај и препоруке за будућа истраживања), закључци истраживања.
- Референце (196-215 стр.) са 297 библиографских јединица. Већина наведених радова је на енглеском језику.
- Прилози (216-266 стр.) који садрже примере ајтема примењених инструмената и делове статистичке обраде резултата истраживања.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација је посвећена испитивању претпоставке да зависници од опијата са тешким обликом зависности испољавају постепено, одложено суицидно понашање, које је предиспонирано постојањем суицидног животног скрипта. Прецизније, проверавана је предиктивна моћ елемената суицидне скриптне одлуке зависника од опијата (скриптна одлука о раној смрти, депресивна структура личности, суицидне идеје, егзистенцијалне позиције), као и елемената родитељског суицидног програмирања (забрана на постојање и зависника и њихових родитеља, скриптна одлука о раној смрти, суицидне идеје, депресивна структура личности, егзистенцијалне позиције и криминалитет родитеља зависника, као и покушај самоубиства, депресивност, алкохолизам и друге зависности код родитеља зависника и чланова уже породице) када као главну критеријумску варијаблу посматрамо тежину зависности од опијата, као и помоћне критеријумске варијабле (тежина медицинских проблема,

употребе алкохола и проблема са законом зависника од опијата). Такође је посматран утицај проблема породичног и социјалног функционисања, психијатријског и економског статуса зависника од опијата на повезаност наведених предикторских и критеријумских варијабли. Праћене су и демографске варијабле – пол, старост, брачни статус, ниво образовања и запосленост.

У теоријском делу, у првом поглављу, кандидаткиња се осврнула на проблем дефиниције суицидности, и детаљно је представила карактеристике извршеног суицида и нефаталних форми суицида. Када је у питању извршени суицид, поред проблема дефиниције извршеног суицида представила је предикторе који се најчешће повезују са извршеним суицидом. Зависност од алкохола и психоактивних супстанци је размотрена као фактор који значајно повећава инциденцу извршеног суицида. Када су у питању нефаталне форме суицида, кандидаткиња се бавила њиховом повезаношћу са извршеним суицидом, дефиницијом - како наведене групе аутодеструктивних понашања, тако и њеним појединачним формама (суицидна идеација и намера, покушај самоубиства, парасуицид/аутомутилација).

У другом поглављу кандидаткиња се бавила индиректним аутодеструктивним понашањем, пре свега проблемима дефиниције, у оквиру које је зависност од дрога и алкохола сагледана као могућа форма индиректне аутодеструктивности. Наведене су разлике индиректног и директног аутодеструктивног понашања, као и индиректног аутодеструктивног понашања и осталих ризичних понашања, где је сагледана Шнајдманова класификација индиректних аутодеструктивних понашања, која обухвата и проблем злоупотребе и зависности од психоактивних супстанци. У овом делу поглавља кандидаткиња се фокусира на резултате истраживања који показују да су злоупотреба дрога и алкохола веома важан предиктор суицидног понашања, одмах након афективних поремећаја. Појашњено је да многи аутори проблем злоупотребе и зависности посматрају као могући знак индиректне аутодеструктивности.

У трећем поглављу је представљен проблем зависности од психоактивних супстанци. Разјашњене су појмовне нејасноће када су у питању психоактивне супстанце и различити облици њиховог коришћења, са епидемиолошким подацима за Србију, Европу и Америку. Приликом разматрања етиолошких фактора зависности од психоактивних супстанци, доста простора је посвећено важности психолошких фактора (поред биолошких и социјалних). Лоша контрола импулса, ниска толеранција на фрустрације, пасивне стратегије превладавања стреса и непријатних осећања, доминација принципа задовољства, научени модел суочавања са стресом (при чему различити видови учења имају различит значај код употребе различитих врста дрога), самомедицина примарних менталних поремећаја, одбрана и адаптација у процесу прилагођавања, жеља за искуствима интензивне пријатности, побољшање социјалних и когнитивних перформанси су најчешће спомињани психолошки чиниоци настанка зависности од ПАС-и. Такође, кандидаткиња се детаљно позабавила проблемом коморбидитета зависности и других менталних поремећаја. Посебна пажња је посвећена зависностима од хероина и алкохола, са свим последицама који ови проблеми носе, што је било важно с обзиром да узорак чине зависници од хероина, а да је тежина употребе алкохола помоћна критеријумска варијалба.

Четрто поглавље је у целости фокусирано на заједничко појављивање различитих форми суицидног понашања и различитих форми коришћења психоактивних супстанци. Ово поглавље је највећим делом базирано на резултатима бројних истраживања који потврђују да се ради о повезаним феноменима, која међутим не дају јасан одговор на питања да ли су можда ова два облика понашања две различите манифестације исте појаве/ да ли је зависничко понашање барем делимично мотивисано суицидним импулсима, свесно или несвесно? У другом делу овог поглавља размотрени су фактори који повећавају инциденцу суицидности код зависника (импулсивност, агресивност, смањена когнитивна флексибилност, мање ефикасни начини решавања проблема, психосоцијални стресори, коморбидитет, физичко, емоционално и сексуално злостављање).

У петом поглављу приказан је Трансакциони теоријски модел, односно концепти који потичу из овог модела, а у светлу којих је проблем зависности најчешће сагледаван од стране трансакционо-аналитичких аутора. С обзиром да је ово теоријски оквир на основу којег је конципирано реализовано истраживање, јасно је да је било потребно његово детаљно представљање. Посебна пажња је посвећена сагледавању проблема суицидности и зависности у Трансакционој анализи. Одабрани теоријски модел је

сагласан са ставом многих суицидолога, да зависност може бити форма маскиране суицидности. Према неколико аутора Трансакционог теоријског модела, и суицидност и зависност су манифестација суицидног животног Скрипта. Размотрен је и проблем сиромашне емпиријске грађе трансакционо-аналитичких концепата, где су наведени резултати истраживања у којима је ј трансакциони модел представљао теоријски оквир, а која се могу повезати са испитиваним концептима у оквиру овог рада.

У шестом поглављу је закључено да многи аутори претпостављају да постоји несвесна суицидна мотивација, чак неколико истакнутих суицидолога ван оквира ТА говори о индиректном аутодеструктивном понашању, под којим подразумевају и злоупотребу и зависност од ПАС-и. Такође, и да одређени трансакциони аутори експлицитно износе да употреба опијата омогућава особи да реализују Одлуку о раној смрти. Кандидаткиња је концизно сажела хипотезе које произилазе из релевантних теоријских разматрања и раније спроведених истраживања, које иду од тога да зависност индукује суицидност, преко идеје да суицидност индукује особу на коришћење супстанци да би се ослободила психолошке патње, до претпоставке да њихово заједничко појављивање може бити знак да су обе форме понашања различите манифестације латентне, индиректне или хроничне суицидности.

У емпиријском делу дисертације, приказано је истраживање које је по типу неекспериментално а нацрт је корелациони. На почетку истраживања је спроведено пилот истраживање са циљем конструисања два истраживачка упитника (Упитник о родитељским порукама - УРП и Упитник о скриптној одлуци- УСО). Након тога су прикупљени подаци на 140 зависника и једног од њихових родитеља, који је био доступан за испитивање. 47 зависника се лечило због зависности од опијата на Клиници за болести зависности Клиничког центра Војводине, 48 у Диспанзеру за болести зависности у Новом Саду и 45 у терапијским заједницама „Земља живих“ и „Раскршће“. Постављен је основни циљ истраживања: провера теоријске поставке о суицидном животног скрипту код зависника од опијата и операционализација теоријских конструката Забране на постојање и скриптне Одлуке о раној смрти. Приказани су добијени резултати који су анализирани и дискутовани по испитиваним критеријумским варијаблама – главној (тежина употребе дрога) и помоћним (тежина медицинских проблема, употребе алкохола и проблема са законом). На крају поглавља дискутовани су значај и ограничења спроведеног истраживања, дат је завршни осврт и закључак, са препорукама за будућа истраживања, али и практичну примену налаза.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. Прво навести најмање један рад објављен или прихваћен за објављивање у часопису са СЦИ листе односно са листе министарства надлежног за науку када су у питању друштвено-хуманистичке науке. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Budiša D, Gavrilov-Jerković V, Dickov A, Vučković N, Mitrović D, Svilokos S. Latent suicidality in heroin addicts. *Heroin Addiction and Related Clinical Problems*. 2011;13(4):13-20.

Budiša D, Gavrilov-Jerković V, Dickov A, Vučković N, Martinović Mitrović S, Ratković D. Severity of the addiction and indirect self-destructiveness of opiate addicts and their parents. 2012; *The 6th Adriatic Drug Addiction Treatment Conference, Tirana, Odvisnosti, Vol. 12, Suppl.1, Ljubljana: Prohealth, 2012, book of abstracts.*

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Добијени резултати дисертације су потврдили већину претпоставки од којих се кренуло када су у питању предиктори који потичу од зависника. Тежина употребе дрога повезана са забраном на

постојање, депресивном структуром личности, Ја нисам у реду позицијом, скриптном одлуком о раној смрти, али и суицидношћу на нивоу појединачних корелација. Тежи проблеми употребе дрога су повезани са израженијим присуством наведених предиктора, осим негативног односа према себи, чије израженије одсуство је релевантно за теже проблеме у овој области. Забрана на постојање осварује повезаност са тежином употребе дрога преко деловања егзистенцијалних позиција и скриптне одлуке о раној смрти.

Тежина медицинских проблема је повезана са забраном на постојање ако посматрамо скуп предиктора, док је на нивоу појединачних корелација повезана и са депресивном структуром личности. Тежину употребе алкохола и проблема са законом није било могуће предвиђати на основу скупа предиктора, већ само на нивоу појединачних корелација. Тежина употребе алкохола је на нивоу појединачних корелација повезана са депресивном структуром личности и суицидношћу, а тежина проблема са законом са депресивном структуром личности.

Што се тиче карактеристика родитеља зависника од опијата, хипотезе углавном нису потврђене. Статистички значајни предиктори који потичу од родитеља зависника од опијата регистровани су у области предикције тежине употребе дрога, и то за суицидност када се посматра група предиктора и скриптна одлука о раној смрти на нивоу појединачних корелација.

На плану употребе алкохола утврђено је да су проблеми са менталним здрављем родитеља и чланова уже породице и ранији и актуелни проблеми са законом самих родитеља значајни предиктори. При томе, смер повезаности варијабли проблеми са менталним здрављем и актуелни проблеми са законом и критеријума се најпре може објаснити тенденцијом родитеља да се представљају у социјално пожељном светлу.

Кандидаткиња је реализовала истраживање које је пионирско у овој области, у чему се огледа његов додатни значај. Добијени резултати у значајној мери расветљавају однос међу испитиваним варијаблама, подстицајни су с обзиром да говоре у прилог тога да има смисла истраживати зависност преко испитиваних конструката. Такође, овим радом је указано у којим областима и којим путевима је могуће унапредити истраживања овог или сличног типа.

Комисија закључује да је истраживање спроведено у складу са стандардима психолошких истраживања, на репрезентативном узорку адекватне величине, да су варијабле адекватно операционализоване, да је примењена одговарајућа статистичка обрада и да су резултати адекватно интерпретирани, тако да су добијени резултати научно валидни и уверљиви. Додатна вредност дисертације је то што се на основу добијених резултата могу дефинисати практичне смернице за психотерапијски рад за зависницима од хероина.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Резултати истраживања су приказани прегледно и исцрпно уз помоћ одговарајућег броја табела и слика и уз опсежна и комплексна тумачења. Наведена литература је веома обимна, савремена и уско везана за истраживачку проблематику. Обрађена тема дисертације је и теоријски и практично значајна, а посебан допринос је у томе што реализовано истраживање трансгенерацијско (зависници и њихови родитељи).

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.
2. Дисертација садржи све битне елементе и у оквиру теоријског и у оквиру емпиријског дела. Део о резултатима и исцрпност прилога омогућавају проверу и поновљивост
3. Дисертација је оригиналан допринос науци првенствено због теоријског и практичног значаја истраживачких питања на које одговара. Допринос науци огледа се и у чињеници да ово истраживање спада у пионирска истраживања и да нуди доказе о валидности једног теоријског модела настанка зависности, који не може да се похвали са богатом емпиријском грађом, али који даје јасне смернице психотерапијског рада са зависнима који манифестују тежак облик зависности. Истраживање нуди сазнања о трансгенерацијском моделу преношења патолошких образаца функционисања и понашања када је у питању проблем зависности, као и препоруке за будућа истраживања заједничке основе суицидности и зависности. Значајан допринос се огледа и у конструисању два мерна инструмента одличних психометријских карактеристика, чиме се проширује асортиман истраживачких алатки у области клиничке психологије, као и Трансакционе анализе.
4. Дисертација нема недостатака

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

Да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Др Весна Гаврилов-Јерковић, ванредни професор,
Филозофски факултет Нови Сад

Др Јелена Шакотић-Курбалија, доцент,
Филозофски факултет Нови Сад

Др Никола Вучковић, редовни професор,
Медицински факултет Нови Сад

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.